

APORTACIÓ AL CONEIXEMENT DELS NOMS POPULARS DE LES PLANTES A LA CONCA DE BARBERÀ*

En el decurs dels estudis que hem dut a terme sobre la flora de la Conca de Barberà, les converses amb la gent del país ens han permès d'establir el lligam entre els noms científics, en llatí, d'un bon nombre d'espècies, i els respectius noms populars, una gran part dels quals són deguts al senyor Francesc Miquel. Aquests noms vulgars aplegats són exposats seguidament amb la indicació, en cada cas, de l'espècie o grup d'espècies a què fan referència.

El recull de noms populars va molt lligat als estudis florístics. A casa nostra, tant l'alta vall del riu Gaià com la serra de Prades disposen actualment de catàlegs florístics extraordinàriament acurats i complets deguts als senyors Emili Batalla i Francesc Masclans. No és gens estrany, doncs, que la Conca tingui avui un bagatge força consistent de noms populars, aplegats en una obra de la que parlarem tot sovint: «*Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*». El seu autor, Francesc Masclans, reuní en un sol volum tots els materials dispersos en les obres dels botànics i filòlegs del país, i hi afegí les seves observacions personals. El recull, enriquit amb comentaris sempre suggeridors, va representar per al seu autor el XIIIè premi Prat de la Riba, de l'Institut d'Estudis Catalans, i és punt de partida obligat per a qualsevol recull posterior.

No es pot prescindir de la nomenclatura científica a l'hora de precisar les equivalències de cada nom, encara que resulti més

* Aquest treball fou presentat, lleugerament modificat, a la XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, L'Espluga de Francolí, 1974.

farragosa la lectura, perquè només els noms científics són prou concrets i unívocs. És que, ben sovint, un nom vulgar pot servir per a diverses espècies. I encara, en canviar de comarca o d'indret, va canviant moltes vegades el nom d'una mateixa espècie. De *Papaver rhoeas*, la nostra rovella, Masclans té recollits al seu llibre un total de vint-i-quatre noms diferents...

Hem agafat la Conca en el sentit més ample, això és, d'acord amb la ponència de la divisió territorial de la Generalitat. Tot i que biogeogràficament els límits són discutibles, ens ha semblat oportú de mantenir-los per raons operatives.

Exposarem els noms populars en ordre alfabètic i afegirem a l'acabament un índex de tots els noms científics esmentats, amb les seves equivalències.

alzina. — *Quercus ilex* a la serra del Tallat. Ja Masclans el considerava generalitzat per tota la Conca.

amargall. — *Hordeum murinum* a Blancafort i sembla que a tota la Conca baixa.

asborcer. — *Arbutus unedo* a Blancafort. Vegeu cirerer d'arboç.

arç negre. — *Prunus spinosa* a la serra del Tallat. Masclans recollí el mot gargoller, de la serra de Prades.

argelaga. — *Genista scorpius* al Tallat.

argelaga marina. — *Ulex parviflorus* a la serra del Tallat.

aufals. — *Medicago sativa* pràcticament a tota la Conca.

auró. — *Acer monspessulanum* a la serra del Tallat. Font i Quer l'havia donat a conèixer del bosc de Poblet. A la serra de Prades, segons Masclans, el nom s'aplica a *Acer campestre*. A la Trinitat, en canvi, designa *Acer opalus*, planta que, a Sant Magí de la Brufaganya, sempre segons el mateix Masclans, rep el nom d'oró.

borrassol. — A Blancafort, diverses espècies del gènere *Veronica*, sobretot les ruderals i arvenses com *Veronica persica*, *V. polita* i també *V. hederifolia*.

botja. — *Dorycnium pentaphyllum* a Blancafort. També rep el nom de botja d'escombres perquè s'ha fet servir com a tal a les eres.

brutònica. — *Teucrium chamaedrys* a la serralada del Tallat.

- També a Sant Magí (Masclans). A Blancafort existeix la variant herba brutònica.
- bufalaga. — *Thymelaea tinctoria* a la serra del Tallat. Aquesta planta, estesa per tota la Conca, sembla de les poques que rep a tot arreu el mateix nom. Així ho havia recollit ja Masclans.
- cat. — *Cirsium arvense* a Blancafort. Masclans ha recollit també per la Conca el nom de calcida.
- carbassí. — *Ecballium elaterium* a Blancafort. A Sant Magí, segons Masclans, l'anomenen carbassó bord.
- cepell. — *Erica multiflora* a la serra del Tallat. Masclans havia recollit a la Conca el mot cepell.
- cirerer d'arboç. — *Arbutus unedo* a la serra del Tallat. Els seus fruits són les cireretes d'arboç. També s'anomena cirerer de pastor (i els seus fruits cireretes de pastor) i encara asborcer. Masclans recull a Sant Magí el mot ambrocer.
- cirerer de pastor. — *Arbutus unedo* a la serra del Tallat. Vegeu cirerer d'arboç.
- colitxos. — *Silene vulgaris* a la serra del Tallat. Aquest nom sembla general a tota la Conca (Masclans).
- corniell. — *Amelanchier ovalis* a la serra del Tallat, on és anomenat també perereta i llamanquera. A Montblanc i Santa Coloma de Queralt l'anomenen borrynyoler (Griera in Masclans). Masclans recull els noms de cornulier, a la serra de Prades, i de mallanquera a Sant Magí, nom aquest darrer molt lligat al de llamanquera, estès pel Tallat.
- cobrepeus. — *Erodium cicutarium* a Blancafort.
- cul de porc. — *Amanita ovoidea* a Blancafort.
- engreixaconills. — *Senecio vulgaris* a Blancafort. Sembla innecessària ací qualsevol interpretació del nom, prou suggeridor.
- esbarzer. — *Rubus ulmifolius* a Blancafort i a tota la Conca (Masclans), on sembla que totes les espècies del gènere *Rubus* reben el mateix nom.
- escorciada. — *Globularia alypum* a la serra del Tallat.
- esparreguera borda. — *Asparagus acutifolius* a bona part de la Conca.

- espernallat. — *Santolina chamaecyparissus* a Blancafort. Masclans donà a conèixer el mot espernallac com a genèric de tota o bona part de la Conca.
- espases. — *Gladiolus segetum* i plantes del mateix gènere a Blancafort. A la Conca reben el nom d'espasí, segons Masclans i de palma a Vallespinosa, Pontils i Santa Perpètua.
- espígol. — *Lavandula latifolia* a tota la Conca. A Pontils en diuen barballó (Masclans).
- fenàs. — *Brachypodium phoenicoides* a la serra del Tallat. També es dóna aquest nom a *Brachypodium plukenetii*.
- fonoll. — *Foeniculum vulgare* a Blancafort i sembla que a bona part de la Conca. A Sant Magí, segons Masclans, l'anomenen fenoll.
- gall-gallaret. — Plantes del gènere *Fumaria* a Blancafort.
- gallaret. — *Lonicera implexa* a la serra del Tallat. També, segons Masclans, a Sant Magí de Brufaganya.
- gaó. — *Ononis spinosa* a Blancafort i Conca tota (Masclans). A l'Espluga li diuen agaó (Griera in Masclans) i a Sant Magí adragó (Masclans).
- garrigó. — *Rhamnus alaternus* a la serra del Tallat i, segons Masclans, a la Conca. A Vallespinosa l'anomenen herba de la sang (Masclans).
- gavernera. — Espècies del gènere *Rosa* a Blancafort i serra del Tallat. Ja Masclans coneixia el nom, que considerarà general per a la Conca i serra de Prades.
- gentiscle. — *Pistacia lentiscus* a Blancafort. També és enomenat mata, com a d'altres llocs de la Conca (Masclans).
- goja. — *Calendula arvensis* a Blancafort. Al diccionari Fabra hi ha el mot gojat, de parentiu ben evident.
- gram. — *Cynodon dactylon* estès, com el nom, per tots els indrets de la Conca. Ja Masclans n'havia donat testimoni.
- herba brutònica. — *Teucrium chamaedrys* a Blancafort. Vegeu brutònica.
- herba de cinc nirvis. — *Plantago lanceolata* al Tallat.
- herba donzella. — *Vinca difformis* a Montblanc i Rocallaura (comunicació oral de J. Pujadas).

- herba fam. — *Plantago albicans* a la serra del Tallat i possiblement a bona part de la Conca, on és força freqüent.
- herba fetgera. — *Hepatica nobilis* a la serra del Tallat. Sembla que a la resta de la Conca pot rebre aquest mateix nom o, senzillament, el de fetgera (Masclans).
- herba prima. — *Asperula cynanchica* a la serra del Tallat i Conca (Masclans).
- jonc. — *Holoschoenus vulgaris* a tota la Conca, com recull Masclans.
- jonça. — *Aphyllanthes monspeliensis* a la serra del Tallat i resta de la Conca (Masclans).
- jonquill. — *Narcissus requienii* a la serra del Tallat, on és corrent.
- llamanquera. — *Amelanchier ovalis* a la serra del Tallat. Vegeu corniell.
- lledoner. — *Celtis australis* a la Conca.
- llorer. — *Laurus nobilis* a tota la Conca.
- manrubí. — *Marrubium vulgare* a Montblanc (comunicació oral de J. Pujadas). És una variant del mot malrubí, que dóna Masclans per la Conca.
- mesneula. — *Cynoglossum cheirifolium* a Blancafort. Curiosament (o no tant), a Tamarit de Mar, Tivissa i València anomenen besneula a *Cynoglossum creticum* (Masclans).
- moresc. — *Zea mays* a Blancafort. En canvi, a Sant Magí i Bellprat és anomenat blat de moro (Masclans).
- niella. — *Agrostemma githago* a la serra del Tallat, on és present a bona part dels sembrats.
- panical. — *Eryngium campestre* a la Conca. Al Tallat agafa la forma punical.
- pastanaga borda. — *Daucus carota* ssp. *carota* a la Conca.
- pentinella. — *Sanguisorba muricata* a tota la Conca (Masclans).
- perereta. — *Amelanchier ovalis* a la serra del Tallat. Vegeu corniell.
- pi. — Arbres del gènere *Pinus*. Pi blanc correspon a *Pinus halepensis* a la Conca (Masclans), que també rep el nom de pi bord a la serra del Tallat. *Pinus pinea* és el pi ver a Blancafort i el pi pinyer a bona part de la Conca (Masclans). *Pinus*

nigra rep el nom de pi cerrut a la serra de Prades i de pinassa a la Conca segons Masclans. *Pinus sylvestris* és el que té una nomenclatura més variada: és el pi melis al Tallat, on també rep el nom de pi cerrut. A la serra de Prades rep els noms de pi negret, pi vermell, i pi rojalet (Masclans). A Sant Magí i Santa Perpètua és el pi cerrut i a la Conca el pi mèlic segons Masclans.

pinya de Sant Joan. — *Leuzea conifera* a la serra del Tallat i, segons Masclans, a la Conca en general. A Sant Magí i Santa Coloma rep el nom de capceta (Masclans).

pixa-sang. — *Cornus sanguinea* a la serra del Tallat. El nom ve de la creença popular, recollida també per Masclans, de què si es dóna una vergassada amb una de les seves rames a un animal, aquest orinarà sang.

punical. — *Eryngium campestre* al Tallat. Vegeu panical.

raïm de pobre. — *Sedum sediforme* a Blancafort. A Sant Magí de Brufaganya, segons Masclans, rep el nom de crespinell.

ravenissa blanca. — *Diplotaxis erucoides* a la serra del Tallat i sembla que a bona part de la Conca.

ravenissa bledera. — *Sisymbrium irio* a Blancafort.

ravenissa groga. — *Erucastrum nasturtiifolium* pràcticament a tota la Conca.

reboll. — *Quercus faginea* a la serralada del Tallat i Conca mitjana. A la serra de Prades el mot faria referència a *Quercus pyrenaica*, sovint escapçat i formant els llucs un bosquet baix (Masclans). Sembla convenient, cara a una normalització dels noms populars, el deixar a *Quercus pyrenaica* el nom de roure reboll (la seva altíssima capacitat de rebrotar fa d'ell el reboll per excel·lència) i anomenar roure de fulla petita a *Quercus faginea*, tal com fa Masclans a la seva «Guia per a conèixer els arbres», o bé roure valencià.

rèvola. — *Galium aparine* al Tallat. Segons Masclans, a la Conca es dóna també aquest nom a *Galium tricornutum*.

romanill. — *Rosmarinus officinalis* a la Conca, on també rep el nom de romer (Masclans).

rovella. — *Papaver rhoeas* a Blancafort. També, segons Masclans, a Santa Coloma de Queralt.

- ruda. — *Ruta chalepensis* ssp. *angustifolia* a la serra del Tallat i Conca en general (Masclans).
- salat. — *Ononis tridentata* a Blancafort. El poble ha vist que creix als sòls guixosos (amb sal-i-cardona), i li ha donat el nom. A d'altres indrets de Catalunya el mateix nom s'aplica també a plantes halòfiles, això és, indicadores de sòls salats.
- savina. — *Juniperus phoenicea* a la serra del Tallat.
- servera. — *Sorbus domestica* a la serra del Tallat. Els seus fruits, les serves, maduren a la tardor.
- timó. — *Thymus vulgaris* a la serra del Tallat i Conca tota (Masclans).
- trencacaps. — *Centaurea scabiosa* a Blancafort.
- vidauba. — *Clematis vitalba* a Montblanc. A Blancafort en diuen vidauma. Masclans havia recollit de la Conca el nom de vidalba.
- vidauma. — *Clematis vitalba* a Blancafort. Vegeu vidauba.
- viola. — Plantes del gènere *Viola* a tota la Conca, on reben també el nom de violeta. A Vallespinosa, Pontils i Sant Magí anomenen violera a *Viola willkommii* (Masclans).

INDEX DELS NOMS CIENTIFICS

- Acer monspessulanum*. — auró
- Agrostemma githago*. — niella
- Amanita ovoidea*. — cul de porc
- Amelanchier ovalis*. — corniell, perereta, llamanquera
- Aphyllanthes monspeliensis*. — jonça
- Arbutus unedo*. — cirerer d'arboç, cirerer de pastor, asborcer
- Asparagus acutifolius*. — esparreguera borda
- Asperula cynanchica*. — herba prima
- Brachypodium phoenicoides*, *B. plukenetii*. — fenàs
- Calendula arvensis*. — goja
- Celtis australis*. — lledoner
- Centaurea scabiosa*. — trencacaps
- Cirsium arvense*. — cat
- Clematis vitalba*. — vidauma, vidauba
- Cornus sanguinea*. — pixa-sang

Cynodon dactylon. — gram
Cynoglossum cheirifolium. — mesneula
Daucus carota ssp. *carota.* — pastanaga borda
Diplotaxis erucoides. — ravenissa blanca
Dorycnium pentaphyllum. — botja, botja d'escombres
Ecballium claterium. — carbassí
Erica multiflora. — cipell
Erodium cicutarium. — cobrepeus
Erucastrum nasturtiifolium. — ravenissa groga
Eryngium campestre. — panical, punical
Foeniculum vulgare. — fonoll
Fumaria sp. — gall-gallaret
Galium aparine. — rèvola
Genista scorpius. — argelaga
Gladiolus sp. — espases
Globularia alypum. — escorciada
Hepatica nobilis. — herba fetgera
Holoschoenus vulgaris. — jonc
Hordeum murinum. — amargall
Juniperus phoenicea. — savina
Laurus nobilis. — llorer
Lavandula latifolia. — espígol
Leuzea conifera. — pinya de Sant Joan
Lonicera implexa. — gallaret
Marrubium vulgare. — manrubí
Medicago sativa. — aufals
Narcissus requienii. — jonquill
Ononis spinosa. — gaó
Ononis tridentata. — salat
Papaver rhoeas. — rovela
Pinus halepensis. — pi bord
Pinus nigra. — pi cerrut
Pinus pinea. — pi ver
Pinus sylvestris. — pi melis, pi cerrut
Pistacia lentiscus. — gentiscle
Plantago albicans. — herba fam
Plantago lanceolata. — herba de cinc nirvis
Prunus spinosa. — arç negre
Quercus ilex. — alzina
Quercus faginea. — reboll

Rhamnus alaternus. — garrigó
Rosa sp. — gavernera
Rosmarinus officinalis. — romanill
Rubus ulmifolius. — esbarzer
Ruta chalepensis ssp. *angustifolia*. — ruda
Sanguisorba muricata. — pentinella
Santolina chamaecyparissus. — espernallat
Sedum sediforme. — raïm de pobre
Senecio vulgaris. — engreixaconills
Silene vulgaris. — colitxos
Sisymbrium irio. — ravenissa bledera
Teucrium chamaedrys. — brutònica, herba brutònica
Thymelaea tinctoria. — bufalaga
Thymus vulgaris. — timó
Ulex parviflorus. — argelaga marina
Veronica sp. — borrassol
Vinca difformis. — herba donzella
Viola sp. — viola, violeta
Zea mays. — moresc

RAMON M. MASALLES I SAUMELL

BIBLIOGRAFIA

MASCLANS I GIRVÈS, F. (1954) «Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes». *I.E.C., Arx. Sec. Cièn.*, 23. Barcelona.